

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ

Лабораторія позашкільної освіти

Колонькова О.О.

МІЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ВИБІР

ПРОГРАМА

Курсу за вибором для учнів 9-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів

"Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з біології, екології та природознавства Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (Протокол №4 від 02.08.2016 року)"

Рецензенти:

О.А. Драган, методист вищої категорії,
завідувач відділу методичної роботи
Національного еколого-натуралістичного
центру учнівської молоді МОН України;

Л.В. Гончар, завідувач лабораторії виховання
в сім'ї та закладах інтернатного типу,
канд. пед. наук, старший науковий співробітник

Київ-2016

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма курсу за вибором для учнів 9–11 класів „Мій екологічний вибір” розрахована на 1 рік роботи зі старшими підлітками або старшокласниками. Завдання програми реалізуються під керівництвом педагога, утім передбачена й самостійна робота учнів.

Мета курсу – актуалізація взаємодії школярів з природою, перетворення цієї взаємодії на процес самопізнання, закріплення учнями елементів екологічно доцільної взаємодії з природою.

Завдання курсу:

- усвідомлення учнями самоцінності природних об’єктів;
- засвоєння учнями норм та правил взаємодії з природою;
- формування у школярів елементів екологічно доцільної взаємодії з природою;
- формування в учнів здатності до рефлексії в процесі взаємодії з природою.

Програма ґрунтується на основних положеннях:

- Національної доктрини розвитку освіти в Україні у XXI столітті;
- Концепції екологічної освіти України;
- Порядку денному на XXI століття;
- Європейської Стратегії освіти в інтересах збалансованого розвитку;
- Програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні.

Основними принципами, на яких побудовано курс, є:

Принцип емоціогенності взаємодії школярів з природою, що оснований на взаємозв’язку мотиваційного й емоційного процесів.

Принцип активності суб’єкта у цілеутворенні (цілепокладанні), який ґрунтується на взаємозалежності мотивів взаємодії і цілей, які ставить особистість: мотиви впливають на вибір мети, яка сама є потужним стимулом поведінки.

Акмеологічний принцип, що забезпечує орієнтацію виховного процесу на вищі морально-духовні досягнення й потенційні можливості вихованця;

створює умови для досягнення життєвого успіху та розвитку індивідуальних здібностей особистості.

Принцип життєвої смислотворчої самодіяльності, який передбачає становлення особистості як творця і проектувальника свого життя, що вміє приймати самостійні рішення у взаємодії з природою і нести за них відповідальність, повноцінно жити й активно діяти у динамічних життєвих умовах, постійно самовдосконалюватися, адекватно і гнучко реагувати на соціальні зміни.

Актуальність вивчення курсу

У критичні періоди взаємодії соціуму з природою, коли не спрацьовують очікування від загальноприйнятих норм та правил поведінки, коли звичні зв'язки людини з природою призводять до руйнівних наслідків, виникає необхідність створення нового порядку, нових правил співіснування людства з природним середовищем.

Наразі норми та правила взаємодії з природою мають охопити два основних напрями:

1. Заощадливе споживання природних ресурсів.
2. Зменшення забруднення природи.

Типовими моделями поведінки кожного мають стати екологічно доцільні норми та правила життя, що згодом сприятиме сталому розвитку суспільства. Тому пропоновану програму зорієнтовано на формування елементів екологічно доцільної взаємодії старших підлітків та старшокласників з природою у повсякденному житті.

Взаємодія людини з природним середовищем – це обопільний вплив людини та природи один на одного, у процесі еволюції систем «людина» та «природа». Важливо усвідомлювати, що взаємодія з природою має не тільки безпосередній характер, а й опосередкований. Безпосередній характер взаємодії є, здебільшого, очевидним як у часі так і в просторі, опосередкована взаємодія може відбуватися з віддаленими об'єктами і набагато триваліший час. Людина у своєму історичному розвитку все більше

віддалялася від природи, при цьому посилюючи свій опосередкований вплив на неї. Зокрема, наша опосередкована стосовно природи діяльність: споживання товарів і послуг, побутова діяльність, використання автотранспорту тощо, відчутно впливає на стан природного середовища. І якщо тут очевидним є вплив людини на природу, то тільки гіпотетично можна передбачити відповідний вплив природи на людину. Така складність усвідомлення наслідків безпосередньої і опосередкованої взаємодії з природою, особливо в просторово-часових межах, ускладнює мотивацію екологічної діяльності учнів.

Отже, *взаємодією школярів з природним середовищем можна* вважати процес впливу учнів на природу та, не обмеженого у часі, впливу природи на учнів; при цьому вплив учнів обумовлений безпосередньою та опосередкованою повсякденною діяльністю стосовно природи, а вплив природи – законами природи (об'єктивною зумовленістю процесів в природі).

Екологічно доцільну взаємодію школярів з природним середовищем розглядаємо як систему соціально обумовлених, свідомо керованих, безпосередніх і опосередкованих дій у довкіллі, метою яких є узгодження потреб особистості з вимогами сталого розвитку суспільства.

Зважаючи на вікові особливості учнів (старших підлітків та старшокласників), для яких розраховано програму, доцільно забезпечити їх внутрішню роботу над собою, яка інтегрує уявлення про себе, розуміння власного «Я» та бажання самовдосконалюватися.

Саме у підлітковому та юнацькому віці збільшується роль самооцінки як регулятора діяльності. За визначенням науковців, підлітково-юнацькому віку властивий інтенсивний розвиток самосвідомості, тобто функції свідомості, пов'язаної із самоаналізом і самоконтролем. Протягом цього вікового періоду розвиваються такі якості, як вимогливість до себе, до правил, норм поведінки, принципів життя. *Підлітки*, аналізуючи свої дії, виокремлюють ті чи інші внутрішні якості, визначають ступінь своєї

відповідності усвідомленому ідеалу. Вони намагаються формувати себе, порівнюючи чужі та свої вчинки. *Старшокласникам* властива біль-менш стійка внутрішня позиція. Самооцінка у цьому віці залежить від засвоєних переконань, моральних норм; це вік становлення світогляду особистості.

Програма курсу за вибором побудована за такою схемою – спочатку актуалізуються механізми *самопізнання*: аналіз та оцінка власної взаємодії з природою; потім – *внутрішня робота над собою*: здатність до вибору екологічно доцільних дій та поведінки, вміння приймати екологічно доцільні рішення у взаємодії з природою.

Прогнозований результат:

Результатом реалізації програми є сформованість уміння учнів аналізувати свої дії стосовно природи, порівнювати їх з діями інших, активізація потреби власного вдосконалення, сформованість здатності до свідомого вибору поведінкових зразків та еталонів, актуалізація почуття відповідальності за власне здоров'я і за свої дії та вчинки у природі, закріплення нових, бажаних елементів поведінки у довкіллі. А також – повага школяра до себе як взірця екологічно доцільної взаємодії з природою, як людини, компетентної у способах зменшення небезпеки для довкілля.

Для вчителя дуже важливо на початку роботи зацікавити школярів, спонукати інтерес до вивчення курсу за вибором, пояснити, що виконання завдань програми забезпечить краще розуміння себе, допоможе знайти відповіді на деякі суперечливі запитання щодо взаємодії з природою, можливо, також на ті, над якими учні ще не замислювались.

На реалізацію програми відводиться 35 годин (1 година на тиждень), з яких: 5 годин теоретичних та 30 годин практичних самостійних занять.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ ЗА ВИБОРОМ

Тема	Норма навчальної роботи, години		
	Всього	Теоретичної	Практичної
Вступ. Мотивація до вивчення курсу	1	1	—
Тема 1. Поняття гармонії у взаємодії з природою	1	—	1
Тема 2. Усвідомлення свого внутрішнього світу	1	—	1
Тема 3. Взаємодія людини з природою	1	—	1
Тема 4. Стратегії поведінки людини у природі	2	0,5	1,5
Тема 5. Ставлення людини до природи	1	—	1
Тема 6. Самоаналіз ставлення до природи	2	—	2
Тема 7. Вчинки у природі	3	0,5	2,5
Тема 8. Здоровий я – здорова природа	1	—	1
Тема 9. Вода в моєму житті	1	—	1
Тема 10. Електроенергія в моєму житті	1	—	1
Тема 11. Проблема сміття: роль кожного	1	—	1
Тема 12. Хімікати в нашому житті	1	—	1
Тема 13. Екологічний слід	2	0,5	1,5
Тема 14. Усвідомлення і вирішення суперечностей у взаємодії з природою	1	—	1
Тема 15. Розвиток навичок прийняття рішень	2	0,5	1,5
Тема 16. Вольові якості у взаємодії з природою	2	—	2
Тема 17. Спілкування з іншими	1	—	1
Тема 18. Цілепокладання у взаємодії з природою	1	—	1
Тема 19. Складання проекту «Шляхи розв'язання екологічної проблеми найближчого довкілля»	2	1	1
Тема 20. Механізми самовизнання та самосхвалення	1	—	1
Тема 21. Конкурс дистанційних екологічних проєктів учнів	6	1	5
Разом	35	5	30

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

К-ть годин	Зміст матеріалу	Досягнення учнів
1	Вступ Мотивація учнів до вивчення курсу. Демонстрація (відео, фото) наслідків нераціональної взаємодії людини з природним середовищем (регіональний та глобальний рівні). Дискусія за темами демонстрації «Проблеми і першопричини»	
1	Тема 1. Поняття гармонії у взаємодії з природою Вправа «Людина». Вправа “Як я розумію “гармонію”. Мозковий штурм, робота у групах. Робота учнів з усвідомлення поняття «гармонія», з'ясування прикладів гармонійного співіснування з навколишнім світом	Учень: <i>усвідомлює</i> сутність гармонійного існування людини з природою; <i>розуміє</i> самоцінність природи
1	Тема 2. Усвідомлення свого внутрішнього світу Вправа “Зрозумій себе”. Вправа «Я і Природа: зрозуміємо один одного». Мозковий штурм.	Учень: <i>усвідомлює</i> своє ставлення до природи; <i>оцінює</i> свою діяльність та поведінку

	Оцінка власного ставлення до природи	стосовно природи; <i>порівнює</i> свою поведінку щодо природи з поведінкою інших
1	Тема 3. Взаємодія людини з природою Вправа „Малі дії – значні наслідки”. Вправа “ Ми – Земляни”. Дискусія, робота у групах. Усвідомлення причинно-наслідкових зв’язків у природі, взаємообумовленості всіх процесів на Землі, уявлення про майбутнє світу природи. Теорія: 0,5 год.	Учень: <i>усвідомлює</i> причинно-наслідкові зв’язки у природі; <i>розуміє</i> наслідки діяльності людини для природи
2	Тема 4. Стратегії поведінки людини у природі Вправа «Поведінка», «Агресія». Вправа «Стратегії поведінки», «Корисне – шкідливе». Індивідуальна робота. Дискусія. Ознайомлення учнів із стратегіями поведінки людини у природі: активно агресивною, пасивно агресивною, природовідповідною, активно природоохоронною. Усвідомлення власної стратегії поведінки у природі. Теорія: 0,5 год.	Учень: <i>розуміє</i> наслідки безпосереднього та опосередкованого впливу людини на природу; <i>передбачає</i> вплив своєї діяльності на природу; <i>визначає</i> свою стратегію поведінки щодо природи
1	Тема 5. Ставлення людини до природи Вправа «Самооцінка ставлення до природи». Вправа „Звична поведінка”. Обговорення стереотипів ставлення та поведінки людини у природі	Учень: <i>Розуміє</i> стереотипи поведінки і ставлень людини до природи; <i>визначає</i> для себе шляхи подолання стереотипів поведінки
2	Тема 6. Самоаналіз ставлення до природи Робота з текстом самоаналізу. Актуалізація потреби особистості працювати над собою, почуття відповідальності за свої дії та вчинки у природі. З’ясування впливу своїх звичок на навколишнє середовище, вибір доступних шляхів удосконалення звичної поведінки у побуті. Формування реалістичних уявлень про себе та інших, переосмислення своїх здібностей та можливостей у взаємодії з природою, формування вміння аналізувати свої можливості, здатності до свідомого вибору зразків та еталонів поведінки; формування потреби у відповідному самовихованні	Учень: <i>аналізує</i> своє ставлення до природи; безпосередній та опосередкований вплив своїх звичок на природу; <i>усвідомлює</i> можливі шляхи вдосконалення своєї поведінки; <i>планує</i> шляхи вдосконалення своєї поведінки на найближчу перспективу
3	Тема 7. Вчинки у природі Вправа “Природа і вчинок”. Робота у парах. Усвідомлення взаємозв’язків у природі та необхідності гармонійного співіснування з об’єктами природи	Учень: <i>аналізує та оцінює</i> свої вчинки у природі; <i>оцінює</i> вчинки інших у природі; <i>розуміє</i> , що вчинки є показником внутрішнього світу людини
1	Тема 8. Здоровий я – здорова природа	Учень:

	Вправа „Ваш вибір” - щодо впливу куріння на організм людини та природу. Дискусія, відповіді на запитання. Усвідомлення залежності власного здоров'я від стану природного середовища	<i>розуміє</i> взаємозалежність власного здоров'я і стану природного середовища
1	Тема 9. Вода в моєму житті Самоперевірка учнів щодо усвідомлення шляхів економного використання води у побуті. Теорія: 0,5 год.	Учень: <i>розуміє</i> цінність води як природного ресурсу; <i>вміє</i> економити воду у побуті
1	Тема 10. Електроенергія в моєму житті Самоперевірка учнів щодо усвідомлення шляхів економного використання електроенергії у побуті. Теорія: 0,5 год.	Учень: <i>розуміє</i> цінність електроенергії як природного ресурсу; <i>вміє</i> економити електроенергію у побуті
1	Тема 11. Проблема сміття: роль кожного Самоперевірка учнів щодо усвідомлення шляхів утворення сміття. Усвідомлення власної ролі для зменшення кількості відходів. Теорія: 0,5 год.	Учень: <i>усвідомлює</i> шляхи утворення сміття, проблему його утилізації; <i>розуміє</i> власну роль у зменшенні кількості сміття; <i>вміє</i> сортувати та зменшувати кількість сміття
1	Тема 12. Хімікати в нашому житті Самоперевірка учнів щодо усвідомлення власної ролі у забрудненні довкілля хімічними речовинами. Дискусія, відповіді на запитання. Теорія: 0,5 год.	Учень: <i>розуміє</i> вплив побутової хімії на стан природного середовища; <i>вміє</i> контролювати використання хімікатів у побуті або замінювати їх менш шкідливими засобами
2	Тема 13. Екологічний слід Проблема ресурсозбереження під час виробничої діяльності. Вивчення етапів виробничої діяльності та екологічного сліду різних видів виробництва. З'ясування ролі окремого громадянина у зменшенні екологічного сліду виробничої діяльності. Вправа «Екологічний слід людини». Вправа „Мій екологічний слід”. Теорія: 0,5 год.	Учень: <i>усвідомлює</i> ланцюг забруднень навколишнього середовища під час виробничої діяльності; <i>вміє</i> приймати екологічно зважені рішення у виборі товарів повсякденного вжитку
1	Тема 14. Усвідомлення і вирішення суперечностей у взаємодії з природою Вправа «Мої суперечності у взаємодії з природою». Індивідуальна робота. Робота у групах. Індивідуальна робота на усвідомлення внутрішніх суперечностей. Виявлення видів суперечностей у спілкуванні зі світом природи, знаходження шляхів їх вирішення. Формування вольових якостей	Учень: <i>усвідомлює</i> власні суперечності у взаємодії з природою; <i>розуміє</i> шляхи вирішення суперечностей взаємодії з природою; <i>вміє</i> приймати відповідні своєму віку та статусу рішення щодо подолання суперечностей взаємодії з природою
2	Тема 15. Розвиток навичок прийняття рішень Ситуаційні вправи на розвиток навичок прийняття рішень. Формування вольових зусиль. Вправа „Знайди тих, хто ...”. Вправа „Життєві ситуації”. Вправа „Камені спотикання”	Учень: <i>усвідомлює</i> власну роль у збереженні природи; <i>вміє</i> приймати вольові рішення

2	<p>Тема 16. Вольові якості у взаємодії з природою Індивідуальна робота. Формування в учнів вольових якостей, подолання суперечностей взаємодії з природою, мотивація екологічно доцільної поведінки. Вправа „Скринька підказок”. Вправа „Популярні виправдання”. Вправа «Почни з себе». Вправа «Я скажу собі «СТОП», коли...». Вправа «Я долаю стереотипи»</p>	<p>Учень: <i>усвідомлює</i> значущість екологічно доцільної поведінки людини; <i>вміє</i> приймати відповідні своєму віку та статусу рішення щодо подолання суперечностей взаємодії з природою</p>
1	<p>Тема 17. Спілкування з іншими Формування навичок спілкування про екологічні проблеми, вмінь налагоджувати та розширювати спілкування у своїй соціальній та Інтернет-мережі. Сприяння самоствердженню учнів як активних пропагандистів екологічно доцільної взаємодії з природою. Вправа «Уміння сказати «Ні»». Вправа «Моя соціальна мережа». Вправа «Дерево спілкування».</p>	<p>Учень: <i>вміє</i> відстоювати свою точку зору стосовно взаємодії з природою; доносити інформацію про екологічні проблеми до широкого кола користувачів Інтернет-мережі, своїх друзів, однолітків, батьків тощо.</p>
1	<p>Тема 18. Цілепокладання у взаємодії з природою Актуалізація екологічної цілі. Надання їй особистісної значущості. Усвідомлення шляхів досягнення поставленої цілі. Вправа «Моя ціль». Вправа „Попроси себе”. Вправа „Ставимо цілі”. Теорія: 0,5 год.</p>	<p>Учень: <i>вміє</i> ставити екологічні цілі у своїй діяльності; <i>усвідомлює</i> шляхи досягнення поставлених цілей</p>
2	<p>Тема 19. Складання проекту „Шляхи розв’язання екологічної проблеми найближчого довкілля” Складання проекту. Внутрішня актуалізація екологічних проблем найближчого довкілля. Усвідомлення учнями власних можливостей, розвиток здатності до адекватної самооцінки, відповідальності за реалізацію екологічного проекту. Формування здатності до розвитку та підтримки екологічного партнерства на різних рівнях: з державними інститутами, місцевим самоврядуванням, неурядовими організаціями, громадськими об’єднаннями, підприємствами, населенням тощо</p>	<p>Учень: <i>визначає</i> екологічний стан найближчого довкілля; <i>усвідомлює</i> власні можливості щодо вирішення екологічних проблем найближчого довкілля; <i>вміє</i> ставити перед собою цілі екологічної діяльності та планувати поетапне розв’язання визначеної екологічної проблеми у довкіллі</p>
1	<p>Тема 20. Механізми самовизнання та самохвалення Підвищення самооцінки. Усвідомлення своїх позитивних якостей стосовно взаємодії з природою. Стимулювання екологічно доцільної мотивації. Вправа „Я в променях сонця”.</p>	<p>Учень: <i>усвідомлює</i> свої позитивні якості щодо взаємодії з природою; <i>усвідомлює</i> позитивні зміни, які відбулися з ним від початку вивчення курсу</p>

	Вправа „Моя характеристика”	
6	<p>Тема 21. Конкурс дистанційних екологічних проектів учнів</p> <p>Розроблення екологічних проектів. Обговорення в Інтернет-мережі проектів. Поетапна реалізація проекту самовдосконалення. Обговорення перших успіхів самовдосконалення в Інтернет-мережі та безпосередньо у класі</p>	<p>Учень: <i>вміє</i> проектувати роботу з удосконалення власної поведінки стосовно природи; <i>самостійно обирає</i> зразки та еталони поведінки, безпечної для природного середовища; <i>заохочує</i> однолітків до подібної діяльності</p>